

BİR DÜŞÜN SONU

MILAN KUNDERA
ÜZERİNE BİR İNCELEME

ZEKİYE ANTAKYALIOĞLU

ZEKIYE ANTAKYALIOĞLU
BİR DÜŞÜN SONU
MILAN KUNDERA
ÜZERİNE BİR İNCELEME

© 2017, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Eylül 2017, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 2000 adet yapılmıştır.

Editör: Ayça Sezen

Düzeltili: Aylin Samancı Elmasdağ, Mert Tokur

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak baskı: Azra Matbaası

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi D Blok 3. Kat No: 3-2

Topkapı-Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 27857

İç baskı ve cilt: İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri

Çobançeşme Mah. Altay Sk. No: 8

Yenibosna-Bahçelievler, İstanbul

Sertifika No: 10614

ISBN 978-975-07-3571-4

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750735714

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 31730

ZEKİYE ANTAKYALIOĞLU
BİR DÜŞÜN SONU
MILAN KUNDERA
ÜZERİNE BİR İNCELEME

ZEKİYE ANTAKYALIOĞLU, 1971'de İskenderun'da doğdu. 1993'te Ege Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. 2005'te Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde Tom Stoppard oyunları üzerine doktora çalışmasını tamamladı. Halen Gaziantep Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde akademisyendir. Çağdaş İngiliz edebiyatı üzerine akademik makalelerinin yanı sıra çeşitli sanat dergilerinde resim ve edebiyat üzerine denemeleri yayımlanmıştır. *Roman Kuramına Giriş* adlı kitabı Ayrıntı Yayınları tarafından 2013'te basılmıştır.

Bu kitap iki farklı melodinin, güzel bir rastlantı sonucu, birbiriyle karışmasından doğdu...

Milan Kundera üstüne bir kitabın da, manidar bir durumdan, hayatın güzel bir şakasından doğması beklenir...

Öyle değil mi?

Bu yüzden, bu kitap, gülüşün ve hatırlayışın kitabı olacak...

Z.A.
Aralık, 2016

“Sadece Gülhan’a”
ve
bunu diyene

İçindekiler

MILAN KUNDERA.....	17
KUNDERA ve ROMAN SANATI	26
Anti-modern modernizm	30
ŞAKANIN ESTETİĞİ	36
<i>Kitsch</i> açısından şaka	48
<i>Litost</i> açısından şaka	65
Rastlantısallık açısından şaka	84
ZITLIKLARIN ESTETİĞİ	96
Ağırlık/hafiflik	99
Ölüm/ölümsüzlük	111
Unutuş/hatırlayış	117
Bellek ve zaman	121
Bellek ve uzam	133
Bellek ve benlik	136
ESTETİĞE VEDA: KAYITSIZLIK ŞENLİĞİ	146
Efendi ve kukla	148
Başka bir Kundera	151
Dostluk	152
Anne	154
Melek	164

Stalin	167
Caliban ve Ramon	169
Veda	173

ESER LİSTESİ VE KISALTMALAR

Romanlar

Şaka

Yaşam Başka Yerde (YBY)

Ayrılık Valsi (AV)

Gülüştün ve Unutuştun Kitabı (GUK)

Varolmanın Dayanılmaz Hafifliği (VDH)

Ölümsüzlük

Yavaşlık

Kimlik

Bilmemek

Kayıtsızlık Şenliği (KŞ)

Öykü

Gülünesi Aşkılar (GA)

Oyun

Jacques ile Efendisi (JE)

Denemeler

Roman Sanatı (RS)

Saptırılmış Vasiyetler (SV)

Perde

Bir Buluşma (BB)

MILAN KUNDERA

(1 Nisan1929)

“Romancı ne tarihçidir ne de peygamber:
O varoluşun kâşifidir.”

Roman Sanatı

Doğum tarihini sadece yılıyla değil günüyle (hafifçe gülümseyerek) vermeyi tercih ettiğim büyük romancı Milan Kundera Çek asıllıdır. 1975'te bir sürgün olarak Fransa'ya yerleşir, 1981'de Fransız vatandaşı olur ve eserlerinin Fransız edebiyatı içerisinde ele alınmasını ister. Babası Ludvik Kundera önemli bir müzikologdur ve Milan Kundera da müzikoloji, edebiyat, sinema ve estetik alanında eğitim alır. Prag'da bulunan ve mezunu olduğu Charles Üniversitesi'nde sinema ve senaryo yazımı üstüne dersler verir. Eserlerini yapılandırırken eğitimini aldığı müzikten beslenir. Romanlarının bazen birer senfoni bazen de şiir olarak duyumsanmasını ister. Zira Kundera hiçbir romanını belli olayları anlatmak, belirli tarihsel durumları analiz etmek için, olay birliği üzerinden kurgulamaz. Onun hassasiyetleri farklıdır. Kundera gençliğinde Komünist Parti'ye üye olmuş sol görüşlü ve inançsız bir kişidir. Ama Stalinci Rus komünist devriminin getirdiği yıkımlara, tek tipleşmeye, eleştirel düşüncenin devrim

ideolojisi lehine susturulmasına, baskıcı rejimlere her zaman karşı olmuştur. Roman yazarı olarak Kundera, muhalif ve politik söylemleri olan, angaje bir yazar olarak anılmaya kesinlikle karşı çıkar. Eserlerinin çoğunda, Çekoslovakya'nın 1940-1970 yılları arasında yaşadığı tarihsel ve politik olaylar arka plandadır ama hiçbir romanı bunları anlatmak için, sosyalist gerçekçi roman tavrıyla veya ideolojik bir söylemle yazılmamıştır. Kundera, 1952'de Komünist Parti'den ihraç edilir. Aynı yıl üniversite eğitimini de tamamlar. 1956 yılında partiye geri kabul edilmiş olsa da 1970'te reformist Çek komünizmi hakkındaki aktivist tavırları yüzünden ikinci kez ihraç edilir ve 1975'te Fransa'ya yerleşir. Bugün seksen yedi yaşında olan Kundera otuzlu yaşlarından beri, yani elli yılı aşkın süredir aktif bir romancıdır. Çekoslovakya'da yaşadığı yıllarda yazdığı romanlar *Gülünesi Aşkılar*¹ (1959'da yazılmış 1969'da basılmıştır); *Şaka*² (1965'te yazılmış 1967'de basılmıştır); *Yaşam Başka Yerde* (1969) ve *Ayrılık Valsi* (1971)'dir. 1971 yılında ayrıca Denis Diderot'nun *Kaderci Jacques* (1796) adlı romanını *Jacques ile Efendisi* başlığıyla tiyatroya uyarlamıştır. Fransa'ya yerleştikten sonra yine Çekçe yazdığı ama ilk basımları Fransızca tercümeyle yapılmış olan üç büyük romanı: *Gülüşün ve Unutuşun Kitabı* (1978); *Varolmanın Dayanılmaz Hafifliği* (1982)

1. *Gülünesi Aşkılar* aslında yedi ayrı hikâyeden oluşan bir derlemedir ama Kundera 1991 yılı Çek basımı için yazdığı "Yazarın Notu" kısmında bu kitabındaki hikâyelerin de aynen *Gülüşün ve Unutuşun Kitabı* adlı romanında olduğu gibi birbirinden bağımsız görünse de, bir tek metnin parçaları olarak sayılması ve bu kitabın da roman olarak düşünülmesi gerektiğini belirtmiştir.

2. Kundera, yazımı 1965'te tamamlanan *Şaka*'yı "Opus 1" yani ilk romanı olarak sayar, ancak yazımı 1968'de tamamlansa da *Gülünesi Aşkılar*'ı daha önce, 1959'da yazmaya başlamış ve bu kitabın içindeki "Hiç Kimse Gülmeyecek" adlı hikâye 1963'te, henüz *Şaka* tamamlanmadan basılmıştır. (Her iki dipnot için bkz. François Ricard, *Agnès's Final Afternoon: An Essay on the Work of Milan Kundera*, çev. Aaron Asher, Perennial, New York, 2003, s.30.)

ve *Ölümsüzlük* (1988)'tür. Fransızca yazdığı kitaplar ise *Yavaşlık* (1994); *Kimlik* (1996); *Bilmemek* (1999) ve *Kayıtsızlık Şenliği'*dir (2013). Roman dışında yazdığı ve edebî düşüncelerini dile getirdiği denemelerden oluşan dört kitap kaleme almıştır: *Roman Sanatı* (1985); *Saptırılmış Vasiyetler* (1992); *Perde* (2005) ve *Bir Buluşma* (2009).¹

Yazmış olduğu on bir romanda tuhaf bir simetri vardır. Romanlarından yedisi yedişer bölümden oluşur. Kundera'nın kendisi de yedi saplantısı olduğunu verdiği bir röportajda belirtir. Yirmi beş yaşında, henüz sadece müzikle uğraşırken yaptığı *Dört Çalgı İçin Beste*'nin bile yedi bölümden oluştuğunu sonradan şaşırarak fark ettiğini söyler. On bir romanda bu kuralı beş bölümden oluşan *Ayrılık Valsi* ve bölümler yerine numaralanmış kısa kısımlardan oluşan *Yavaşlık*, *Bilmemek* ve *Kimlik*'te bozar. Yazdığı ve bir müzik terimi olup "müzik eseri" anlamına gelen *opus* olarak adlandırdığı on bir romanı arasında bana göre *Magnum Opus*'u olan *Ölümsüzlük* ise, ilginç bir tesadüf ki, Kundera'nın yedinci romanıdır.

Bu inceleme, Milan Kundera'nın hak ettiği ilgiyi görmeyen, hakkında çok fazla şey yazılmayan, akademinin bile garip biçimde görmezden geldiği bir romancı olduğu düşüncesiyle kaleme alındı. Milan Kundera, yüzyılımızın en büyük romancılarından biridir. Eserleri Çek ve Fransız sınırlarına sıkıştırılmayacak kadar evrensel insani hallerle ilgilidir. Kendisi pek öyle medyatik bir figür olarak karşımıza çıkmaz, karısı Vera ile Paris'te sessiz, mütevazı bir

1. 1962-1970 yılları arasında yazdığı üç diğer oyun: *Anahtarların Sahibi*; *İki Kulak*, *İki Dügün*; *Gaf* ve ayrıca 1950'lerde yazdığı üç şiir koleksiyonu vardır. Kundera'nın çeşitli edebî dergilerde yayımlanmış birçok makalesi de bulunmaktadır. Ancak yazar on bir romanı, *Jacques ile Efendisi* adlı oyunu ve roman üzerine yazdığı dört deneme kitabı dışındaki hiçbir eser ve yazısını bibliyografyasına koymaz ve bir yazar olarak incelenecekse külliyatının sadece bunlar olarak kabul edilmesi gerektiğini belirtir.

hayat sürmektedir. Yazar olarak, kibirli ve yukarıdan bakan bir tutumla, günümüz dünyasını ve edebiyatını eleştirdiğini denemelerinden ve romanlarından anlayabiliriz. Hatta belki kendi romancılığını, roman tanımını ve kendi roman incelemelerini kendisi zaten yapmış bir yazar olduğu için, başkalarına pek de söz hakkı vermediğini söyleyebiliriz. *Varolmanın Dayanılmaz Hafifliği* ve *Şaka* adlı romanlarının film uyarlamaları başarısız olduğundan ve romanların hakkını tam anlamıyla veremediğinden hiçbir romanının filme veya tiyatro oyununa uyarlanmasına ve hatta yazdığı tiyatro oyunlarının sahnelenmesine bile izin vermeyen bir yazardır Kundera. Çevirmenleri için küçük bir sözlük bile kaleme almış (*Roman Sanatı* içinde “Yetmiş Üç Sözcük” başlıklı bölüm), onu çevirmeye yeltenenleri sıkı kontrol altına almaya çalışmış, kendini en net biçimde ifade etmeye çalışırken kaderini asla çevresindekilerin yorumuna bırakmamıştır. Yazdığı her şeyi son derece ciddi bir yayın hakları politikasıyla koruma altına almış ve külliyatının hangi eserleri göz önüne alınarak değerlendirilmesi gerektiğini bile net biçimde ifade etmiştir. Gerek kendi eserlerinin ne olduğunu gerekse bu eserlerle neler yapılabileceğini o kadar kesin bir dille zaten belirtmiştir ki akademisyen, eleştirmen ve entelektüel sanat çevrelerinin ona bu yüzden fazlasıyla temkinli yaklaştığı söylenebilir. *Ölümsüzlük*'te Kundera, ona ne yazmakta olduğunu soran Avenarius'a, “Anlatılmaz,” diye cevap verince Avenarius ona, “Yazık,” der. Kundera da şunu söyler:

Neden yazık olsun? Bu bir şans. Günümüzde filme, televizyon dramasına ya da çizgi filme dönüştürmek üzere, yazılabilen her şeyin üstüne atlanıyor. Mademki bir romanda asıl öz, ancak bir roman aracılığıyla anlatılabilen bir şeydir, o zaman her uyarlamada geriye an-

çak esas olmayan Őeyler kalır. Bugün hâlâ roman yazacak kadar deli olan biri, bunların korunmasını güvence altına almak istiyorsa, eserlerini uyarlamalara hiçbir Őekilde izin vermeyecek, başka bir deyiŐle, anlatılamayacakları biçimde yazmak zorundadır (*Ölümsüzlük*, s. 245-246).

Milan Kundera roman tarihinde kimlerle aynı kategoriye konması gerektiğini kendisi belirtmiştir: O, Cervantes, Rabelais, Sterne ve Diderot'nun roman sanatına bıraktığı mirasın bekçisi ve takipçisidir. Flaubert ve Dostoyevski'ye saygı duyar. Broch, Musil, Kafka ve Gombrowicz'i "büyük takımyıldızı" olarak görür. Joyce ve Proust'un önünde saygıyla eğilir. Çağdaşı olan romancılardan Gabriel García Márquez, Salman Rushdie, Carlos Fuentes, Julio Cortázar ve Philip Roth'tan takdirle söz eder.

Kundera, Salman Rushdie'nin *Őeytan Ayetleri* yüzünden başına gelenleri, sansürlenmesini, tehditler almasını değerlendirirken, "Bir yazar için eleştirilememekten daha berbat bir Şey olamayacağını," söyler (SV, s. 33). Kendisi de sansüre uğramış, kendi vatanında eserleri uzun süre yasaklanmış, fikirleri yüzünden bedeller ödemiş bir yazardır. Totaliter sistemlere ve baskıcı, sansürcü, yasakçı rejimlere her zaman karşı çıkmıştır. Ancak günümüz küresel dünya düzeninin estirdiği özgürlük ortamının sahte olduğunun da gayet farkındadır. Postmodernizm, onun bilerek görmezden geldiği ve uzak durduğu bir kavramdır. Roman üstüne denemelerinde bu terimi hiç kullanmadan günümüz popüler yazını gayet açıkça aşağılar. Kundera, bir bakıma nostaljik, hatta anakronik bir figür olarak yirmi birinci yüzyıla geldiğinde sınıflandırılmaya direnen bir yazardır. Kundera romanlarına realist, modernist, hatta zorlarsak, postmo-

dernist açılardan yaklaşabiliriz. Ama her ana akımdan izler taşısa da bu romanlar, tam olarak hiçbirini değildir.

Realist romanlarda bulunan bazı özellikler Kundera romanlarında şöyle sıralanabilir: Yer ve zaman genellikle bellidir; takip edilebilir, kronolojik düzlemde ilerleyen olay örgüleri bulunur, hikâyeleri bazen serüven romanı tavrında ilerler ve belli karakterleri merkeze alır, bu karakterlerin arzularını, çabalarını, savaştıkları güçlükleri konu eder. *Yaşam Başka Yerde*, *Şaka*, *Ayrılık Valsi* gibi ilk dönem romanları bu anlamda realist, gerçeğe benzer özellikler taşır. *Şaka* bildungsroman (oluşum romanı), *Yaşam Başka Yerde* ise künstlerroman (sanatçı romanı) gibi ele alınabilir. Bu iki romanda, geleneksel gerçekçi romanlarda olduğu gibi bir karakter ve onun yaşamöyküsü merkeze alınır. Ancak geleneksel gerçekçi romanların aksine, hiçbir Kundera karakteri bize tam olarak soyu sopyuyla verilmez. Karakterlerin ya sadece ismi verilir (Jaromil, Ludvik), ya sadece soyadı verilir (Dr. Havel, Dr. Skreta, Profesör Avenarius vs.) ya da bazen karakterin bir ismi bile yoktur (*Yaşam Başka Yerde*'de Anne, Kırkık Adam, kızıl saçlı kız vs.). Kundera, Balzac'ın tersine, "nüfus idaresiyle rekabet etmek zorunda olan romancı" gibi görmez kendini. Bir roman kahramanı, nüfus idaresiyle rekabet etmek zorundaysa, onun ilk önce gerçek adı olması gerekir. Kundera, kahramanlarının gerçek kişiler hissi vermesini ve bir evlenme cüzdanları olduğuna inanılmasını istemediğini söyler. Romancı, aynen Sterne ve sonra da Diderot örneklerinde gördüğümüz gibi, "[...] bizi hiçbir şeye inandırmaya çalışmaz; ne kişilerin gerçekliğine, ne yazarının gerçekliğine, ne de bir tür olarak romanın gerçekliğine: *her şey* şüpheye açıktır, *her şey* sorguya açıktır, *her şey* oyundur, (eğlendirmekten utanmaksızın) *her şey* eğlenceliktir ve bu tavrın roman türüne kattığı *her şeyi* içinde barındırır" (JE, s.13-14). Bu tavır

gerçeğe benzemeye çalışan realist romanı Kundera romanından ayırır.

Kundera eylem romanları yazar, karakterleri hep karar alırken, bir eyleme adım atarken veya o eylemin neticelerini yaşarken görürüz. Ancak bu eylemler karakterleri hiçbir yere götürmez. Genellikle tüm karakterler oyunu terk eden, yaşam kavgasından çekilen, savaşmayı reddeden çünkü hiçbir şeyi değiştiremeyeceğini bilen/anlayan figürlerdir. Biz onları, birer deneysel figür olarak, sanki bir gölge oyunu izler gibi izleriz. Karamsarlık veya iyimserlik Kundera'nın sorunu değildir. Bu figürler ahlaki yargıların askıya alındığı, nedenselliğin, iyi ve kötünün ötesine geçildiği bir düzlemde sunulurlar. Bu anlamıyla, Kundera modernist romana yaklaşır. Biçimsel denemeleri ve yenilikçiliği de onu bir modernist olarak sınıflandırmamıza yardımcı olabilir. Romanları her ne kadar eylemler üstüne yoğunlaşır gibi görünse de aslında eylem her zaman bir veya daha çok temayı beslemek için sunulur. Tematik birlik Kundera romanında eylem birliğinin önündedir ve bu açıdan onu modernistlere yaklaştırır. Tavrı, her zaman, kuşku, anti-lirik ve eleştireldir. Metinleri karşılıklı olarak birbirlerini besleyen ironilerle örülüdür. Belirsizlik tüm romanlarına hâkimdir. Bir diğer modernist tavrı ise gerçeküstüye, düşe, bilinçaltına yer verdiği bölümlerdir. Tuhaf, gizemli ve manidar tesadüfler bilinçaltında bastırıp unuttuğumuz, travmatik anlarda ortaya çıkan, karanlık yanlarımız gibi belirirler.

Kundera'yı postmodernizme yaklaştıran tavrı ise onun *Yavaşlık*, *Ölümsüzlük*, *Gülüştün ve Unutuşun Kitabı*, *Kayıtsızlık Şenliği* gibi romanlarında üstkurgusal anlatıyı kullanması olabilir. Yazar kendi anlatısının bir kurgu olduğunu okuruyla paylaşır, *Ölümsüzlük*'te Kundera'yı kendi soyadıyla, o romanı yazarken, romanın içinde görürüz. *Kayıtsızlık Şenliği*'nde ise "efendi" olarak çıkar karşımıza.

“Sanat, zamana direnmesi beklenen eserlerden oluşur. Bu kavram ise her şeyi tüketen, çabucak unutan ve çöpe atan bir toplum düzeninde son derece nostaljik olur. Kundera'nın bu toplumsal yapı karşısında kendini konumladığı yer uzak bir köşedir ve elinden o köşeden kayıtsızca ama aynı zamanda hüznle kahkaha atmaktan başka bir şey gelmez. Romanları hep bu hüznülü kahkahaların söze çevrilmiş biçimleridir.”

Gülüştün ve Unutuşun Kitabı'nda, “Roman, bir insan hayatının ürünüdür. Başkasını anlayabilme hayali,” der Milan Kundera. Uluslararası akademik camianın anlaşılmasız biçimde görmezden gelip hakkında kalem oynatmaması Milan Kundera'nın çağımızın en önemli yazarlarından biri olduğu gerçeğini gölgeleyemese de, büyük bir eksiklikler doğrusu.

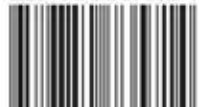
Zekiye Antakyalıoğlu'nun, Kundera'nın yapıtını her şeyden önce iyi bir okur, sonra da bir akademisyen olarak büyük bir titizlik ve yetkinlikle inceleyerek son derece ustaca kaleme aldığı bu metin, yazarı daha derinden anlamaya rehberlik etmesinin yanı sıra, eşsiz bir okuma keyfi de sunuyor okura.

Kapak fotoğrafı: Pino Grossetti/Mondadori Portfolio/GETTY IMAGES

 CAN

canyayinlari.com twitter.com/canyayinlari facebook.com/canyayinevi

ISBN: 978-975-07-3573-9

9 789750 735714